

Nieuwbouw gemeentekantoor Raadhuisplein Doorn (gemeente Utrechtse Heuvelrug)

Een archeologisch bureauonderzoek

Rapportnummer: V635

Projectnummer: V09/1591

ISSN: 1573 - 9406

Status en versie: Definitief

In opdracht van: gemeente Utrechtse Heuvelrug

Samenstelling: drs. Monica Alkemade

Plaats en Datum: Amersfoort, 6 juli 2009

Gecontroleerd door drs. W.A.M. Hessing	d.d. 31 juni 2009
Geaccordeerd door ing. J. Stellingwerff	d.d. 6 juli 2009

Niets uit dit werk mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia BV

Historische Tijd	1800 – heden	Nieuwste Tijd	Holoceen
	1500 – 1800 n.Chr.	Nieuwe Tijd	
	1050 – 1500 n.Chr.	Late Middeleeuwen	
Protohistorie	450 – 1050 n.Chr.	Vroege Middeleeuwen	
	12 v.Chr. – 450 n.Chr.	Romeinse Tijd	
Prehistorie	800 – 12 v.Chr.	IJzertijd	Pleistoceen
	2000 – 800 v.Chr.	Bronstijd	
	5300 – 2000 v.Chr.	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	
	8800 – 5300 v.Chr.	Mesolithicum (Midden-Steentijd)	
	300.000 – 8800 v.Chr.	Paleolithicum (Oude Steentijd, incl. de laatste ijstijd)	

Overzicht van archeologische perioden en datering

Inhoud

1	Doel en opzet.....	4
2	Plangebied en bouwplan.....	4
3	Geologie, geomorfologie en bodemopbouw.....	6
4	Archeologische en cultuurhistorische waarden.....	7
5	Historisch bodemgebruik en verstoringen.....	10
6	Archeologische verwachting.....	11
7	Conclusie en aanbeveling.....	12
8	Geraadpleegde literatuur.....	13
9	Kaarten en afbeeldingen.....	14

I Doel en opzet

Het doel van dit bureau-onderzoek is in kaart te brengen welke kans er is dat bij de geplande nieuwbouw van een gemeentekantoor voor de gemeente Utrechtse Heuvelrug archeologische waarden verstoord worden. Op basis daarvan wordt een advies gegeven over eventueel vervolgonderzoek. Onderhavig rapport is in opdracht van het bevoegd gezag, de gemeente Utrechtse Heuvelrug, opgesteld door de adviseur archeologie van de gemeente.

Het bureauonderzoek heeft tot doel het opstellen van de archeologische verwachting voor het plangebied en concentreert zich op de volgende punten:

- een reconstructie van het landschap van het plangebied en de directe omgeving in het verleden;
- de inventarisatie van bekende en verwachte archeologische waarden in het plangebied en de omgeving;
- inventarisatie en analyse van gegevens over het gebruik van de locatie in het verleden;
- de mate van (sub)recente verstoring van de bodem;
- de mate van verstoring door de geplande bodemingrepen.

Op basis hiervan wordt de kans op het aantreffen van archeologische waarden gespecificeerd (naar periode, complextype, kwaliteit etc.), gevolgd door een advies of archeologisch vervolgonderzoek al dan niet gewenst is en zo ja, in welke vorm.

Het bureau-onderzoek omvat het plangebied zelf, alsmede een gebied met een straal van 500m daar omheen (=onderzoeksgebied). Behalve de in hoofdstuk 8 vermelde schriftelijke en digitale bronnen is gebruik gemaakt van gegevens en toelichting van T. van Rooijen (Meldpunt Archeologie provincie Utrecht), ing. J. Stellingwerff (projectleider, gemeente Utrechtse Heuvelrug), medewerkers van de Oudheidkamer Doorn, E. Buijssen (Arcadis), N. Kranenburg (INBO Architecten) alsmede de heer Schellingerhout (bouwarchief gemeente Utrechtse Heuvelrug, locatie Leersum).

De auteur dankt hen allen voor hun behulpzaamheid.

2 Plangebied en bouwplan

Het plangebied betreft de locatie van het in 2007 gesloopte gemeentehuis van de voormalige gemeente Doorn. Het plangebied (afb. 1) heeft een oppervlakte van 9816 m². Het wordt aan de noordzijde begrensd door de Dorpsstraat, aan de zuidzijde door de Molenweg en het terrein van Huis Doorn, aan de oostzijde door het in 2004-2006 gebouwde Cultuurhuis en aan de westzijde door een bosperceel, eveneens behorende bij Huis Doorn. Dit bos wordt plaatselijk aangeduid als het Ijskelderbos (vanwege de aanwezigheid van een ijskelder). De plaats van het voormalige gemeentehuis is na de sloop ingezaaid met gras; de rest van het plangebied is verhard (parkeren). Doorn is per 1 januari 2006 opgegaan in de nieuwe gemeente Utrechtse Heuvelrug. De gemeentelijke diensten zitten sindsdien verspreid over verschillende locaties binnen de gemeente Utrechtse Heuvelrug, waaronder het naburige Cultuurhuis. Dit is de reden voor de bouw van een nieuw gemeentekantoor in het plangebied. Het ontwerp van INBO Architecten voorziet in drie bouwblokken bovengronds die verbonden zijn door een verdieping ondergronds (incl parkeerkelder) (afb. 2). Hiervoor zal een groot deel van het plangebied tot meer dan 4m onder

maaiveld worden ontgraven. Eventueel aanwezige archeologische lagen/resten zullen daardoor worden verstoord.

Administratieve gegevens	
Projectnaam	Nieuwbouw gemeentekantoor, Raadhuisplein Doorn (gemeente Utrechtse Heuvelrug)
Opdrachtgever Adres	Gemeente Utrechtse Heuvelrug Postbus 200 3940 AE Doorn
Contactpersoon opdrachtgever	ing. J. Stellingwerff jan.stellingwerff@heuvelrug.nl 0343- 565 707 / 06-14362202
Uitvoerder Projectleider	Vestigia b.v. <i>Archeologie & cultuurhistorie</i> Drs. M.(Monica) Alkemade Grote Koppel 14 3818 AA Amersfoort 033 - 277 92 00
Bureauonderzoek	drs. M. (Monica) Alkemade
Bevoegd gezag Adres	Gemeente Utrechtse Heuvelrug Postbus 200 3940 AE Doorn
Contactpersoon bevoegd gezag:	Dhr. A. de Geest arno.de.geest@heuvelrug.nl
Gemeentelijke waardekaart	In voorbereiding
Documentatie	Vestigia BV <i>Archeologie & cultuurhistorie</i>
Provincie, gemeente en plaats plangebied	Provincie Utrecht / gemeente Utrechtse Heuvelrug / Doorn
Locatie/toponiem	Raadhuisplein
Kaartbladnummer (topo 1:25.000)	39B
RD-hoekcoördinaten van het plangebied	151.880/449.530 152.010/449.530 151.880/449.412 152.010/449.412
CIS-code ¹	35.927
Oppervlakte plangebied	9816 m ²
Huidig grondgebruik	Gedeeltelijk braakliggend (gras), gedeeltelijk verhard (klinkers) tbv straat en parkeren
Bodemverstoringen in verleden	Rooien van bos; plaatsing noodlokalen naburige school; onderkeldering en fundering van het in 1970 opgeleverde gemeentehuis (gesloopt in 2007)
Geplande bestemming plangebieden	Nieuwbouw gemeentekantoor
Diepte geplande bodemingrepen	Ca. 4,5m –Mv

¹ Landelijk onderzoekmeldingsnummer van de RACM/Archis (sinds mei jl Rijksdienst Cultureel Erfgoed) dat wordt uitgegeven bij aanvang archeologisch onderzoek.

3 Geologie, geomorfologie en bodemopbouw

Doorn ligt op de flank van de Utrechtse Heuvelrug, op de overgang naar het riviergebied. De Utrechtse Heuvelrug vormt de westrand van het glaciale bekken van de Gelderse Vallei. Dit gletsjerdal met bijbehorend stuwwallen-complex is gevormd tijdens het Saalien (de voorlaatste ijstijd, ca. 370.000 - 130.000 jaar geleden). In die periode werden Noord- en Midden-Nederland bedekt door landijs uit Scandinavië. In Midden-Nederland werden oudere, fluviatiele afzettingen door dit landijs opgestuwd, waardoor deze stuwwallen ontstonden. Het plangebied ligt aan de voet van de stuwwallen, op een hoogte van ongeveer 5,5m boven NAP. De fluviatiele afzettingen bestaan overwegend uit grove zanden en grinden. Het smeltwater van het landijs, dat veel zand en grind vervoerde, vormde zogenaamde fluvioglaciale afzettingen. Aan de buitenzijde van de stuwwallen in Midden-Nederland stroomde het water af naar het oerstroombekken van de Rijn. Hierbij werden grote puinwaaiers afgezet, ook wel sandrs genoemd. Het plangebied ligt op een dergelijke sandr. De sandrafzettingen behoren tot de Formatie van Drenthe en zijn ondergebracht in het Laagpakket van Schaarsbergen. Het gestuwde materiaal bestaat uit verschillende oudere formaties en is daarom niet ondergebracht in een formatie.

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (ca. 115.000 - 10.000 jaar geleden), ontstonden (sneeuw)smeltwaterdalen, omdat het smeltwater vanwege de permafrost niet de grond in kon.² Tegen de flanken van de stuwwallen werd dekzand afgezet. Ook in de windluwte achter de stuwwallen bleef dekzand liggen. De dekzanden gelegen tegen en achter de stuwwallen worden gordeldekzanden genoemd. Deze dekzanden behoren tot de Formatie van Boxtel en zijn ondergebracht in het Laagpakket van Wierden. De geologische kaart maakt duidelijk dat dit pakket dekzand ter hoogte van het plangebied meer dan 2 meter dik is (afb. 3). Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Boxtel. Ten noorden van het plangebied bevindt zich een zone waarin materiaal is afgezet dat afkomstig is van hoger gelegen gedeelten van de stuwwal en onder andere door water is getransporteerd.

Tijdens het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden) raakte het dekzandlandschap begroeid en vond er nauwelijks nog erosie plaats.³ Een belangrijke verandering van het landschap en de bodem in de regio voltrok zich echter in de loop van de Middeleeuwen: in de dekzandgebieden werd het zgn. potstal-systeem geïntroduceerd, waarbij de schrale (dek)zandgronden werden bemest met plaggen en schapenmest uit de potstal. Door de eeuwenlange ophoging met plaggen ontstonden in de loop der tijd rond de woonkernen de zogenaamde esdekken (in deze regio aangeduid als 'engen'): dikke humusrijke pakketten, die op de bodemkaart worden aangeduid als enkeerdgronden.⁴ De aanwezigheid van een esdek is in archeologisch opzicht van belang, aangezien eventuele sporen van prehistorische bewoning en gebruik hieronder goed geconserveerd kunnen zijn gebleven.

Op de bodemkaart is te zien dat ook rondom Doorn sprake is van essen (afb. 4). De Velpereng, ten zuidwesten van Doorn, wordt al in 1381 genoemd in de schriftelijke bronnen⁵ en ook de oudste delen van het Tuiland vertonen in hun verkavelingspatroon de kenmerken van een eng.⁶ Het plangebied valt echter in de zone die op de bodemkaart niet is gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom. De bodemkaart geeft dan ook geen informatie over de precieze locatie/het

² Deze dalen bevatten door de aanwezigheid van permafrost geen water meer en staan daarom bekend als droge dalen.

³ De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.

⁴ De Bakker & Schelling, 1966.

⁵ Laman 1995, p. 12.

⁶ Laman 1995, p. 13.

verloop van de enkeerdgronden binnen de huidige bebouwde kom. Het is dus niet bekend of er binnen het plangebied sprake is van een esdek. Het plangebied ligt op ca 100m ten westen van het terrein waar volgens de archeologische monumentenkaart van de provincie (AMK) de oudste kern van de middeleeuwse nederzetting Doorn wordt gelokaliseerd – dat wil zeggen rond de Maartenskerk, een van de oudste kerken van het Sticht (1180, met mogelijk 9/10de eeuwse voorloper)⁷. Tijdens de archeologische begeleiding van de werkzaamheden die op het genoemde AMK-terrein plaatsvonden (in het kader van de herinrichting van de buitenruimte van het Cultuurhuis, 2008/9; onderzoeksmelding 32619) werd rond de Maartenskerk weliswaar een dik ophogingspakket op het dekzand geconstateerd. De dikte van het pakket aldaar is echter een direct gevolg van het feit dat het terrein rond de Maartenskerk vele honderden jaren lang in gebruik was als begraafplaats. Sporen van de mogelijke voorloper van de kerk werden niet gevonden; wel werden op het diepste niveau van begravingen, in het dekzand, enkele scherven uit de 10-12^e eeuw gevonden.⁸

Tijdens booronderzoek dat in 2004 direct ten oosten van het plangebied werd verricht (op de plaats van het in 2006 opgeleverde Cultuurhuis) werd geconstateerd dat de bovengrond tot een diepte van 120-160 cm –Mv sterk geroerd was, waarbij in de boringen zowel zeer recent materiaal (plastic, schoenveter) als nieuwetijds aardewerk werd aangetroffen.⁹ Indien hier een esdek aanwezig is geweest is deze in de loop der tijd blijkbaar flink omgezet. Voor het plangebied Nieuwbouw Gemeentekantoor betekent dit de aanwezigheid van een esdek dus onbekend is (maar wel van betekenis voor de archeologische verwachting; zie hoofdstuk 5).

4 Archeologische en cultuurhistorische waarden

Voor archeologische gegevens over het plangebied en omgeving wordt de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW-kaart) en de landelijke database ARCHIS geraadpleegd (zie archeologische basiskaart, afb. 5). Op basis van geologische en bodemkundige gegevens biedt de IKAW een inschatting van de bewoningsmogelijkheden in het verleden, en daarmee van de kans op het aantreffen van sporen en resten daarvan in de ondergrond. Voor vastgestelde archeologische waarden (monumenten, waarnemingen, onderzoeken en vondsten) wordt de landelijke archeologische database Archis geraadpleegd. Daaruit wordt duidelijk dat het plangebied op korte afstand (ten westen) ligt van het terrein van hoge archeologische waarde met Archisnummer 12167, dat op de provinciale Archeologische Monumentenkaart (AMK) is gedefinieerd als de contour van de dorpskern van de oudste nederzetting Doorn (op basis van kadastrale minuut uit 1829). Binnen dit AMK-terrein heeft recentelijk (einde 2008-voorjaar 2009) een archeologische begeleiding (zie onder) plaatsgevonden in het kader van de herinrichting van het terrein rond de Maartenskerk/NH Kerk (project Herinrichting Buitenruimte Cultuurhuis). Zoals hierboven al werd opgemerkt is de Maartenskerk een van de oudste kerken van het Sticht en moederkerk van de kerken in de regio. Het kerk heeft de status van rijksmonument. De oudste (bestaande) delen dateren uit 1180 (romaanse stijl; tufsteen) met gotische toevoegingen in rode baksteen. Mogelijk heeft de kerk een 9^e of 10de eeuwse (houten?) voorloper, gezien de vermelding (in de zgn. Goederenlijst van Sint Maarten)¹⁰ van de aanwezigheid van een *villa Thorhem*

⁷ Zie Alkemade 2008.

⁸ Anders dan verwacht bleek het kerkhof niet geheel te zijn geruimd; op de diepere niveau's werden veel menselijke botresten en skeletten in situ aangetroffen. Een en ander zal worden beschreven in het rapport dat na afloop van de archeologische begeleiding wordt opgesteld door de firma ADC Archeoprojecten.

⁹ Groen-Lubbers et al. 2004.

¹⁰ De zgn. Goederenlijst van Sint Maarten is een inventarisatie van de bezittingen van de Utrechtse Dom- of Maartenskerk na de Vikinginvallen van 863.

cum ecclesia in het huidige Doorn.¹¹ Voor de resultaten van de archeologische begeleiding die in 2008/9 rond de Maartenskerk plaatsvond in het kader van de herinrichting, zie hoofdstuk 3. De cultuurhistorische analyse en het bureau-onderzoek die door Vestigia werden opgesteld voor het gebied rondom de Maartenskerk maakten duidelijk dat er over de vroeg- en laatmiddeleeuwse nederzetting Doorn nauwelijks iets bekend is, ook in relatie tot de in de bronnen genoemde *villa* en de *curtis* van de domproost van Utrecht. Het vermoeden is evenwel gerechtvaardigd dat Doorn van bijzondere betekenis is voor de middeleeuwse geschiedenis van het Sticht¹² en dat er in de dorpskern sprake is van een bijzondere historische samenhang tussen de Maartenskerk (incl. mogelijke voorganger) en het naburige Huis Doorn, dat (mede vanwege zijn middeleeuwse oorsprong) ook de status heeft van terrein van hoge archeologische waarde (AMK-terrein I 5.683; zie afb. 5).

Binnen het plangebied zelf vermeldt Archis één archeologische waarneming (400.324): de vondst van een stukje leisteen en een stukje roodbakkerd aardewerk (beide uit de Nieuwe tijd). Dit betreft echter vondsten die in 2004 zijn gedaan tijdens het booronderzoek op het terrein direct ten oosten van het plangebied, in het kader van het vooronderzoek ter voorbereiding op de bouw van het Cultuurhuis, (zie verder hieronder). De waarneming lijkt dus foutief geplaatst en is bovendien van beperkte informatiewaarde.

Op korte afstand, ten westen van het plangebied meldt Archis een tweede waarneming (26.707). Dit betreft de vermelding in het Algemeen Dagblad van 1928 van de vondst van “een urn van Oud-Germaansch-Bataafschen oorsprong”, gedaan door een arbeider tijdens grondwerkzaamheden in het Kaiser Wilhelm Rosarium op een diepte van 2,5 m. Gezien de diepte van de vondst (indien de mededeling in de krant klopt) is het niet uitgesloten dat de urn in verband staat met een begraving (crematie-urn?) wellicht in een nog bestaande grafheuvel (dit zou de grote diepte onder maaiveld verklaren). Het kan bij de urn echter ook gaan om nederzettingaardewerk; in dat geval zou het een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid van een huisplaats of nederzetting. De urn bevindt zich blijkens Archis in de collectie van het Provinciaal Utrechts Genootschap; in het kader van dit bureau-onderzoek is er geen nader onderzoek naar (de aard van) het object verricht.

In de ruimere omgeving van het plangebied, in en om Doorn, zijn archeologische sporen en resten uit alle perioden van de prehistorie (Steen Tijd, Bronstijd, IJzertijd) alsmede uit Romeinse tijd (0-500 n.Chr.), Vroege en Late Middeleeuwen (500-1000 en 1000-1500 n.Chr.) bekend. Dit is te verklaren door de gunstige landschappelijke condities voor bewoning, infrastructuur en begraving langs aan de gehele zuidflank van de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug. Daarbij wordt met name gewezen op de betekenis van de oorspronkelijke infrastructuur in de regio, die Utrecht en Rhenen met elkaar verbindt en waarlangs de dorpen van de gemeente Utrechtse Heuvelrug zich aaneenrijgen. Het plangebied ligt direct langs deze belangrijke route (Dribergsestraatweg-Dorpsstraat-Leersumsestraatweg-Rijksstraatweg).¹³

Van de prehistorische sporen in de omgeving van het plangebied (zie basiskaart, afb. 5) zijn te noemen de vondst van een zgn. Klokbeaker en een vuurstenen sikkkel, die in 1928 (volgens Archis door Keizer Wilhelm zelf) werden aangetroffen bij de bouw van een garage bij Huis Doorn (waarneming 26.712). De informatie werd vastgelegd door de in de streek destijds zeer actieve en gerespecteerde amateur-archeoloog H. Reusink. Zijn aantekeningen vermelden evenwel dat de

¹¹ Zie Alkemade 2008.

¹² Zie hiervoor Alkemade 2008 en Alkemade & Hessing 2008.

¹³ Zie ook Blijdenstijn 2005, kaartje p. 82. Op dit (globale) kaartje valt het plangebied overigens net buiten de zone met hoge verwachting op archeologische sporen van prehistorie tot ca. 1000 n.Chr.

exacte vindplaats van beide objecten niet vaststaat. De plaatsing van de Archiswaarneming op de kaart is dus waarschijnlijk bij benadering. De vuurstenen sikkkel wordt in Archis gedateerd in de periode Late Bronstijd-Midden-IJzertijd (1100-250 v.Chr.); de Klokbeker dateert uit het Laat-Neolithicum (Late Steentijd; 2450-2000 v.Chr.). Een andere aanwijzing voor het vermoeden dat in en rond Doorn prehistorische resten (m.n. grafvelden) te verwachten zijn, is de vermelding in Archis (waarneming 26.713; zie basiskaart afb. 5) van de vondst van fragmenten van “urnen van ruwe bewerking”, verbrande beenderen en houtskool”. Archis plaatst de waarneming langs de Langbroekerweg maar het is onduidelijk of dit ook de exacte vindplaats is. De enige informatie over de vondst is het Verslag van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (PUG). De datum van het jaarverslag is in Archis niet vermeld, dus ook het jaar waarin de vondst is gedaan is onduidelijk. Met de nodige voorzichtigheid wordt aangenomen dat scherven, verbrande beenderen en houtskool een gesloten associatie vormen en deel uitmaken van (menselijke) crematiegraven uit de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd of Vroege Middeleeuwen (ca 1800 v.Chr – 900 na Chr.). De vondsten bevinden zich in de collectie van het PUG, maar zijn in het kader van dit bureau-onderzoek niet nader bestudeerd.

Blijkens Archis is er in het plangebied zelf niet eerder archeologisch (voor)onderzoek verricht. Zoals gezegd is er direct ten oosten van het plangebied wel archeologisch vooronderzoek verricht. Ten eerste een bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen, in het kader van de bouw van het inmiddels gerealiseerde Cultuurhuis in 2003 en 2004.¹⁴ Het archeologische rapport daarvan eindigde met het advies de bodemwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden, maar dit is om onbekende redenen niet gebeurd. Toen tijdens het uitgraven van de put voor de parkeerkelder inderdaad archeologische sporen aan het licht kwamen, is er ter plekke een noodwaarneming verricht door de heer T. van Rooijen van het Provinciaal Meldpunt. Er werden water-/beerputten uit de Nieuwe tijd (vermoedelijk de 18de/19de eeuw) gedocumenteerd en vlakken en profielen gefotografeerd.¹⁵

Ten tweede werd in 2008/9 ten oosten van het plangebied Nieuwbouw Gemeentekantoor (en gedeeltelijk overlappend met het hierboven genoemde plangebied Bouw Cultuurhuis) een bureau-onderzoek verricht voor het plangebied Herinrichting Buitenruimte Cultuurhuis. Het betreft het gebied rondom de Maartenskerk, een zgn. AMK-terrein van hoge archeologische waarde (12.167) vanwege de ligging in de oudste kern van de middeleeuwse nederzetting Doorn, inclusief de vermoede aanwezigheid van een 9de-eeuwse voorloper van de Maartenskerk (oudste bestaande resten dateren uit 1180; dat wil zeggen dat we hier te maken hebben met een van de oudste kerken van het Sticht). Hier werd besloten de herinrichtingswerkzaamheden (bestrating, beplanting, aanpassing riolering) archeologisch te begeleiden. Tijdens het graven van rioolsleuven kwamen ten westen en noorden van de kerk begravingen aan het licht die duidelijk maakten dat het oorspronkelijke kerkhof destijds niet geheel was geruimd. De in de rioolsleuven aangetroffen graven werden volgens het protocol ‘opgraving’ gedocumenteerd en geborgen. Vermoedelijk dateren de geborgen graven uit de Nieuwe tijd. Om beter inzicht te krijgen in de stratigrafie en mogelijke aanwezigheid van waardevolle oudere archeologische lagen¹⁶ werd een klein

¹⁴ Groen-Lubbers et al. 2003; 2004.

¹⁵ Van Rooijen 2007.

¹⁶ Er bestaan vele vragen over de relatie tussen deze kerk, de in de schriftelijke bronnen genoemde *curtis* van de domproost van Utrecht en de voorloper van het nabijgelegen Huis Doorn. Deze worden op basis van de schriftelijke bronnen vermoed, maar over wat dit concreet betekende op lokaal niveau is onbekend. Archeologisch onderzoek is daarvoor een potentiële bron. De meeste archeologische resten van de vroeg- en laatmiddeleeuwse geschiedenis in de nederzettingkern van Doorn zijn in de loop van de 20ste en het begin van de 21ste eeuw ongezien verdwenen bij de modernisering en ruimtelijke inrichting rond de Maartenskerk, Dorpsplein en Dorpsstraat (zie Alkemade 2008; Alkemade & Hessing 2008).

waarderend onderzoek verricht in een put van 10x4m. Zoals ook vermeld in hoofdstuk 3 werden sporen van de mogelijke voorloper van de kerk niet gevonden; wel werden op het diepste niveau van begravingen, in het dekzand, enkele scherven uit de 10-12^e eeuw gevonden.¹⁷

5 Historisch bodemgebruik en verstoringen

Het plangebied is gelegen in het zgn. Ijskelderbos (ook wel: Viermorgensche Bos) dat van oudsher deel uitmaakt van het grootgrondbezit van de eigenaren van Huis Doorn. Als gevolg daarvan bleef het plangebied vele eeuwen lang buiten elke ruimtelijke ontwikkeling (bebouwing, dorpsvorming, aanleg infrastructuur, modernisering, etc) vonden op zeer korte afstand (direct ten oosten van het plangebied) wel plaats in de oude dorpskern (Schoollaan-Dorpsstraat-Maartenskerk-Kerkplein-Dorpsplein).¹⁸ In de nabijheid van het plangebied bevinden zich, aan de naastgelegen Schoollaan, de oudste (bewaarde) huizen van Doorn, oorspronkelijk gebouwd als dienstwoningen voor personeel van Huis Doorn. En op korte afstand de Romaans-Gothische Maartenskerk (NH Kerk) met mogelijke voorganger uit 9de of 10^e eeuw (zie hoofdstuk 4). Dit zijn de laatste restanten van de oorspronkelijke historische bebouwing en infrastructuur van de dorpskern rondom de Maartenskerk. Deze zijn in de loop van de 20ste eeuw succesievelijk verdwenen. Op basis van historisch kaartmateriaal kan worden vastgesteld dat het plangebied in elk geval tussen 1792 en 1921 niet bebouwd of in gebruik was (zie tabel). Hoe dat in de eeuwen daarvoor was, is onbekend.

Kaart datum kaart	Jaartal	Grondgebruik in het plangebied
Anoniem ¹⁹	1792	bos
Gemeente-atlas van Nederland: gemeente Doorn (uitgave H. Suringar Leeuwarden)	1865-1870	bos
Plattegrond Kom der Gemeente Doorn ²⁰	Ca. 1905	bos

Over het grondbezit van Huis Doorn in Vroege en Late Middeleeuwen is weinig met zekerheid te zeggen,²¹ met name over de exploitatie, bezitsverhoudingen en inrichting van de gronden. Vermoed kan worden dat het bezit van Huis Doorn, en dan met name de terreinen rondom het huis zelf, op zijn vroegst vanaf de 16^e eeuw, planmatig werden ingericht om het huis het karakter van een landgoed met park te geven (bosaanplant, aanleg vijvers, windsingels, padenstructuur).

De Molenweg, die het plangebied doorsnijdt, is een in principe openbare weg, maar waarschijnlijk ontstaan als kerkepad en/of schaapsdrift. Van oorsprong vormde deze weg de verbinding tussen het westelijker gelegen landgoed Moersbergen (en de aldaar bestaande molen) en de Maartenskerk c.q. de dorpskern van Doorn.²²

¹⁷ Voor resultaten en analyse wordt verwezen naar het in voorbereiding zijnde rapport van de firma ADC Archeoprojecten.

¹⁸ Zie hiervoor Alkemade 2008.

¹⁹ Collectie Utrechts Archief, afgebeeld in Blijdenstijn 2005, p. 107.

²⁰ Afgebeeld in Laman 1995, p. 23.

²¹ Zie Alkemade 2008 en Alkemade & Hessing 2008.

²² Laman 1995, p. 195.

In 1921 werd het plangebied, althans het deel ten noorden van de Molenweg, eigendom van de gemeente Doorn. Dit deel van het Ijskelderbos werd namelijk in dat jaar door ex-Keizer Wilhelm II, die in 1919 eigenaar was geworden van Huis Doorn, aan de gemeente te koop aangeboden.²³ In een poging het nieuwverworven terrein te ontwikkelen deelde de gemeente het plangebied op in zestien bouwkavels die op 25 mei 1921 ter veiling werden aangeboden (zie afb. 6).²⁴ De poging strandde echter bij gebrek aan belangstelling en de gewenste ruimtelijke ontwikkeling bleef nog enkele decennia uit. In de vijftiger jaren werden in het plangebied noodlokalen geplaatst voor de naburige school aan de Schoollaan. Voor de aanleg van een speelplaats werd het (driehoekige) perceeltje aan de zuidzijde van de Molenweg aan het plangebied toegevoegd. Voor de realisatie van deze bestemming moet toen al een deel van de bomen zijn gerooid. Pas in 1968 werd een nieuwe bestemming gevonden voor het (nog steeds grotendeels beboste) terrein: de gemeente Doorn besloot er haar nieuwe gemeentehuis te realiseren (afb. 7). Het gemeentehuis, naar een ontwerp van architectenbureau Rothuizen & 't Hooft uit Goes, werd opgeleverd in 1970 (afb. 8) en was voorzien van een ondergrondse verdieping (o.a. schuilkelder) met een diepte van 3,2 meter onder maaiveld (4.70 m NAP). Voor het bouwrijp maken werd het plangebied definitief ontbost; voor de fundering en het ondergrondse deel werd de omtrek van het gebouw diep uitgegraven. In 2007 werd dit zogenoemde 'nieuwe gemeentehuis' gesloopt.

6 Archeologische verwachting

Het plangebied Nieuwbouw Gemeentekantoor ligt aan de zuidflank van een stuwwal, op een pakket dekzand van meer dan 2 meter dikte, in een overgangszone van de hogere (droge) dekzandgronden naar de lager gelegen gebieden. Dergelijke locaties waren sinds de prehistorie een aantrekkelijke plaats voor bewoning en grondgebruik door de mens. Dat betekent dat er in het plangebied in principe sporen en resten aanwezig kunnen zijn van prehistorische nederzettingen, begravingen/grafheuvels en andere vormen van gebruik (akkers, percelering, afvalkuilen, rituele deposities). Het plangebied is op de IKAW niet gekarteerd, aangezien het gelegen is binnen de bebouwde kom. Door extrapolatie van de omliggende verwachtingswaarde kunnen we voor het plangebied in theorie echter uitgaan van een hoge trefkans op archeologische resten uit prehistorie t/m Middeleeuwen: het plangebied is gelegen langs het langgerekte lint van wegen en nederzettingen langs de zuidflank van het stuwwallencomplex in de Utrechtse Heuvelrug. Gezien de landschappelijke condities kunnen hier grafheuvels, grafvelden, urnenvelden en nederzettingen uit met name de late(re) prehistorie (Bronstijd, IJzertijd), de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen worden verwacht. In de gehele regio tekent dit beeld zich duidelijk af. Met name de essen/engen in de regio zijn in dat opzicht van betekenis. In de onmiddellijke omgeving van het plangebied en een iets wijdere straal daaromheen zijn concrete aanwijzingen (zie hoofdstuk 4) dat in en rond de dorpskern van Doorn rekening moet worden gehouden met grafveld of nederzettingsterreinen uit de late prehistorie, Romeinse tijd of Vroege Middeleeuwen. Voor het plangebied is de archeologische op deze sporen grotendeels afhankelijk van de aanwezigheid van een (restant van een) esdek in het plangebied. Zoals aangegeven in hoofdstuk 3 is het onbekend of er in het plangebied (nog?) sprake is van (restanten van) een esdek.

Gezien de zeer diepe bodemingrepen die in het plangebied sinds het einde van de zestiger jaren zijn verricht zal in elk geval een deel van de eventuele archeologische lagen in het plangebied

²³ De verkoop van het terrein aan de gemeente valt samen met de herinrichting van de toegang tot Huis Doorn die Wilhelm realiseerde. Wilhelm liet de oorspronkelijke hoofdentree tot het terrein van huis Doorn (destijds gelegen net buiten het plangebied, bij het huidige monumentale toegangshek uit 1920) verleggen naar de Langbroekerweg, waar een nieuw poortgebouw verrees.

²⁴ Laman 1995, p. 24 en p. 25, noot 13.

geheel of gedeeltelijk zijn aangetast. Dit geldt niet alleen voor (kwetsbare) sporen uit de periode van prehistorie t/m Vroege Middeleeuwen, maar ook voor (in principe minder kwetsbare) sporen van (dorps)bebouwing uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. In hoofdstuk 5 is aan de hand van een bespreking van het historisch gebruik van het plangebied echter uiteengezet dat er een lage verwachting is op restanten van (dorps)bebouwing zoals die karakteristiek is (of was) voor de oude dorpskern direct aangrenzend aan het plangebied (Schoollaan-Dorpsstraat-Maartenskerk-Kerkplein-Dorpslein).

7 Conclusie en aanbeveling

Gezien de ligging op de zuidelijke flank van de stuwwal was het plangebied vanaf de prehistorie een aantrekkelijke locatie voor bewoning en is er dus in theorie sprake van een hoge verwachting op het aantreffen van sporen uit Neolithicum, Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd en (Vroege) Middeleeuwen. Deze theorie wordt versterkt door verscheidene oude vermeldingen van archeologische vondsten uit deze periode, binnen een straal van enkele honderden meters rondom het plangebied. Indien zich in het plangebied (nog?) restanten bevinden van een afdekkend esdek kunnen eventuele archeologische lagen geconserveerd zijn gebleven. Het plangebied is eeuwenlang bedekt geweest met bos. Onbekend is wat het bodemgebruik in met name de vijftiger en zestiger jaren van de 20ste eeuw voor gevolgen hebben gehad voor het eventuele bodemarchief (ontbossing van het terrein, plaatsing van noodlokalen voor de naburige school aan de Schoollaan, en met name de bouw en sloop van het zgn. 'nieuwe gemeentehuis' van Doorn). Voor de periode na de Middeleeuwen is verwachting op sporen van bewoning laag, aangezien de dorpsvorming in het zuidwestelijke deel van Doorn vanaf de Late Middeleeuwen stagneerde doordat het grootste deel van het gebied in eigendom was van de eigenaren van Huis Doorn.

Aangezien dit een van de laatste kansen is om de in theorie hoge archeologische verwachting in en om de dorpskern van Doorn in het veld te toetsen, adviseert Vestigia b.v. *Archeologie & Cultuurhistorie* vervolgonderzoek te laten verrichten om de in theorie hoge kans op sporen uit prehistorie t/m Vroege Middeleeuwen te toetsen. Het doel daarvan is te onderzoeken:

1. of er in het plangebied sprake is (geweest?) van een esdek;
2. welke gevolgen de diepe ontgravingen in het kader van de bouw (in 1968-70) van het inmiddels gesloopte gemeentehuis hebben gehad;
3. in welke zones er nog sprake is van archeologische lagen c.q. een intact bodemprofiel.

Deze informatie is voor de gemeente ook van belang in het kader van de waardering van het gemeentelijk bodemarchief die momenteel plaatsvindt ten behoeve van de in voorbereiding zijnde gemeentelijke archeologische verwachtingen- en maatregelenkaart.

Voorgesteld wordt om bovenstaande vragen te beantwoorden door een combinatie van verkennend booronderzoek en beperkt proefsleuvenonderzoek. Het doel van het booronderzoek is om in kaart te brengen of en waar er nog intacte bodemlagen aanwezig zijn. Daartoe wordt, verspreid over het hele plangebied, een aantal boringen gezet tot in het bovenste niveau van het onderliggende dekzand (geschatte diepte max. 2 m). Dit is het niveau waarop archeologische sporen/lagen uit prehistorie t/m Middeleeuwen bewaard kunnen zijn gebleven. Op basis van de verworven informatie kan worden bepaald of er kansrijke zones zijn voor vervolgonderzoek in de

vorm van (een) proefsleuf(ven).²⁵ Het doel van dit proefsleuvenonderzoek is vastgesteld of er inderdaad sprake is van archeologische resten en zo ja de aard en datering.

8 Geraadpleegde literatuur

Digitale bronnen

- Centraal Archeologisch Archief (CAA).
- Centraal Monumenten Archief (CMA).
- Indicatieve kaart van Archeologische Waarden (IKAW).
- Archeologisch Informatiesysteem (Archis).
- KICH cultuur-historische kaart www.kich.nl.
- www.watwaswaar.nl
- website van het AHN: www.ahn.nl.
- Luchtfoto's via Google Earth
- Cultuurhistorische Hoofdstructuur Utrecht:
<http://geocement.esrin.com/cultuurhistorie/chs1.html>.
- Topografische kaart en kadastrale kaart uit 1865-1870 van de gemeente Doorn (Kuijpers gemeente atlas 1865-1870: <http://www.kuijsten.de/atlas>).

Alkemade, M., 2008: *Bureau-onderzoek ten behoeve van het project Herinrichting Buitenruimte Cultuurhuis, Kerkplein te Doorn (gemeente Utrechtse Heuvelrug), Amersfoort (Vestigia-rapport 568).*

Alkemade, M. / W. Hessing 2008: *Cultuurhistorische waardering van het plangebied Cultuurhuis /Kerkplein te Doorn (gem. Utrechtse Heuvelrug), Amersfoort (Vestigiarapport 573).*

Bakker, H. de, & J. Schelling 1966: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.

Blijdenstijn, R., 2005: *Tastbare tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht*.

Dekker, C., 1983: *Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. Een institutioneel-geografische studie*, Utrecht (Stichtse Historische Reeks 9).

Groen-Lubbers, N., et al. 2003: *Doorn: Een Archeologisch Bureauonderzoek*, Zuidhorn (De Steekproef 2003-10/4).

Groen-Lubbers, N., et al 2004: *Doorn, Raadhuisplein: Een Archeologisch Bureau- en Veldonderzoek*, Zuidhorn (De Steekproef 2003-10/4).

Laman, M. 1995: *Doorn, geschiedenis en architectuur*, Zeist.

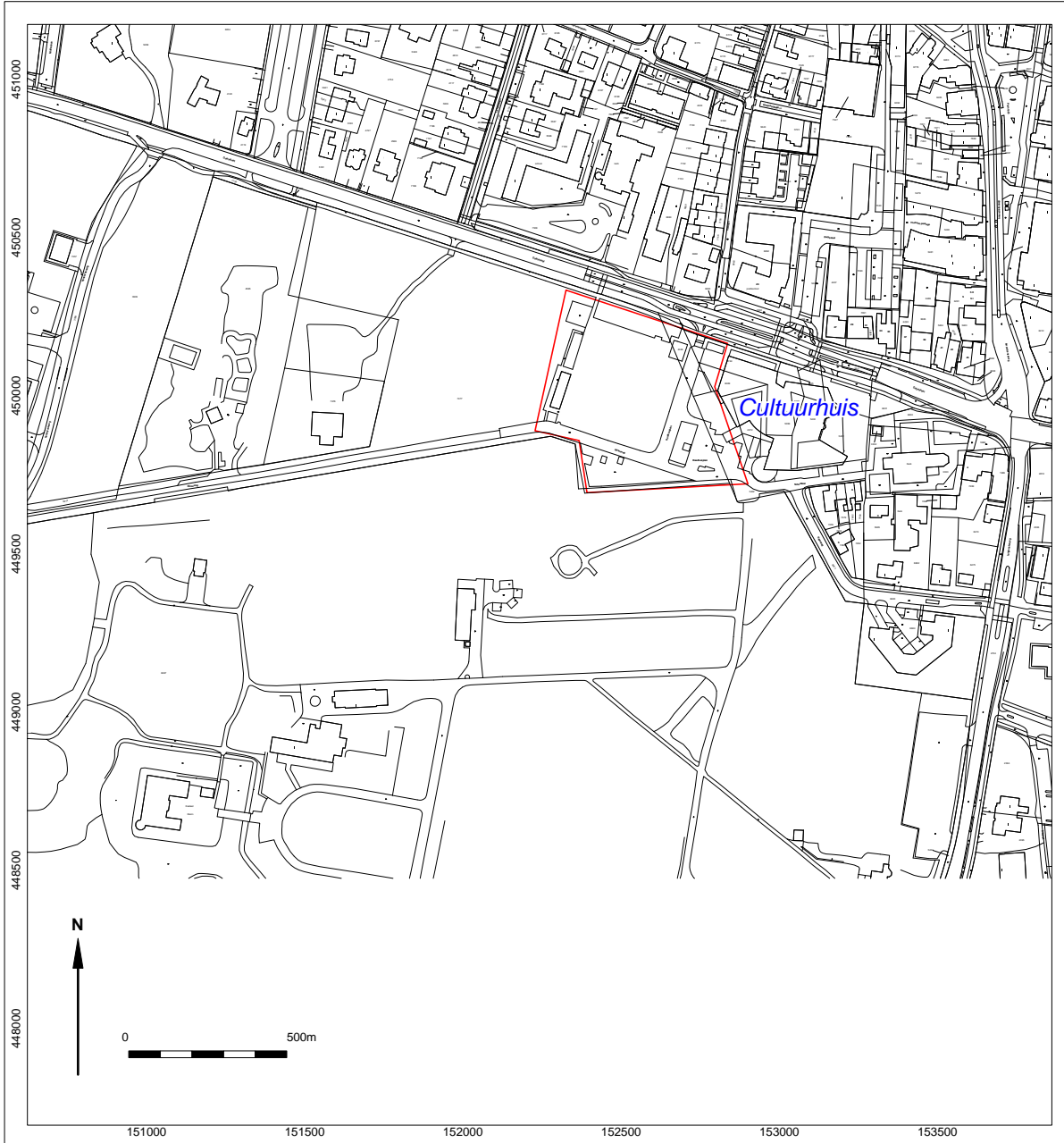
Mulder, F.J. de, et al. 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen-Houten.

²⁵ Het betreft dan een beperkt proefsleuvenonderzoek: gangbaar is 6-10% van een plangebied dmv van proefsleuven te onderzoeken. Dat percentage is voor dit plangebied te hoog gezien het gegeven dat tenminste 50% van het terrein al tot grote diepte uitgegraven is geweest t.b.v. het voormalige gemeentehuis. Een proefsleuf wordt aangelegd op het niveau waarop de sporen zich het duidelijkst aftekenen (naar verwachting tussen 50 en 150 cm onder maaiveld).

Rooijen, A. van, 2007: Doorn, Raadhuisplein, in: *Archeologische Kroniek Provincie Utrecht 2004-2005*, Utrecht, p. 269.

9 Kaarten en afbeeldingen

- Afb. 1 Ligging plangebied
- Afb. 2 Ontwerp nieuw te realiseren gemeentekantoor (INBO Architecten)
- Afb. 3 Geologische kaart met locatie van het plangebied
- Afb. 4 Bodemkaart met locatie van het plangebied
- Afb. 5 Archeologische basiskaart van het plangebied (IKAW en Archis).
- Afb. 6 Kaart uit 1921 waarop het plangebied is onderverdeeld in 16 te veilen bouwkavels (bron: Laman 1995, p. 24)
- Afb. 7 Foto uit 1968 waarop het college van Burgemeester en wethouders van Doorn het plangebied bezoekt, waar kort daarop zal worden gestart met de bouw van het gemeentehuis (foto collectie Oudheidkamer Doorn).
- Afb. 8 Foto van het in 1970 opgeleverde 'nieuwe gemeentehuis' van Doorn (gesloopt in 2007)

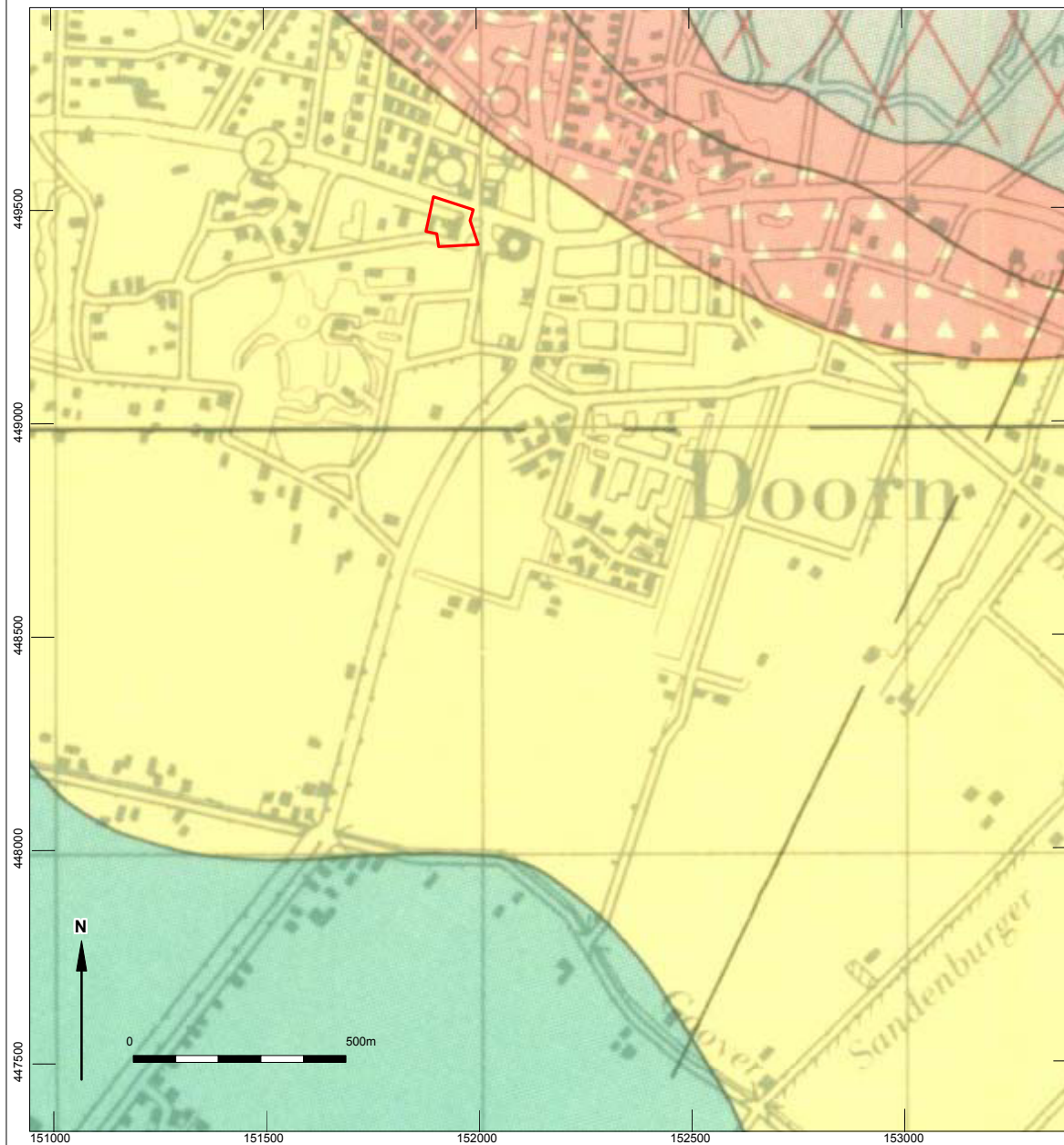
AFBEELDING I
LIGGING PLANGEBIED

LEGENDA

 Grens plangebied

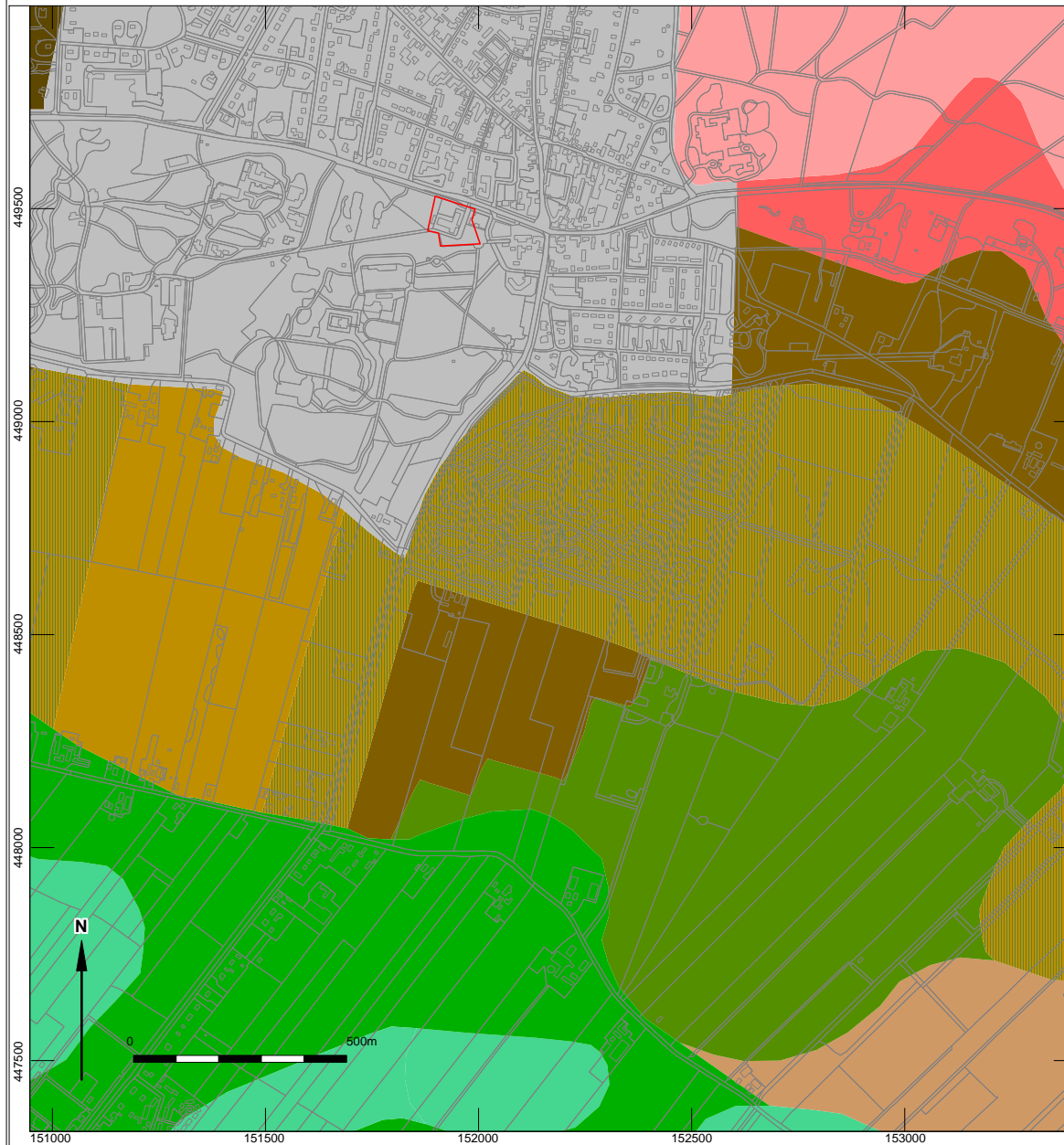
AFBEELDING 2
ONTWERP NIEUW GEMEENTEKANTOOR
(INBO ARCHITECTEN)

AFBEELDING 3
GEOLOGISCHE KAART

LEGENDA

- Topografie
- Grens plangebied
- Dekzand (dikker dan 2 m)
- Hellingperiglaciale afzettingen
- Gestuwde midden- en onderpleistocene afzettingen
- Komaafzettingen

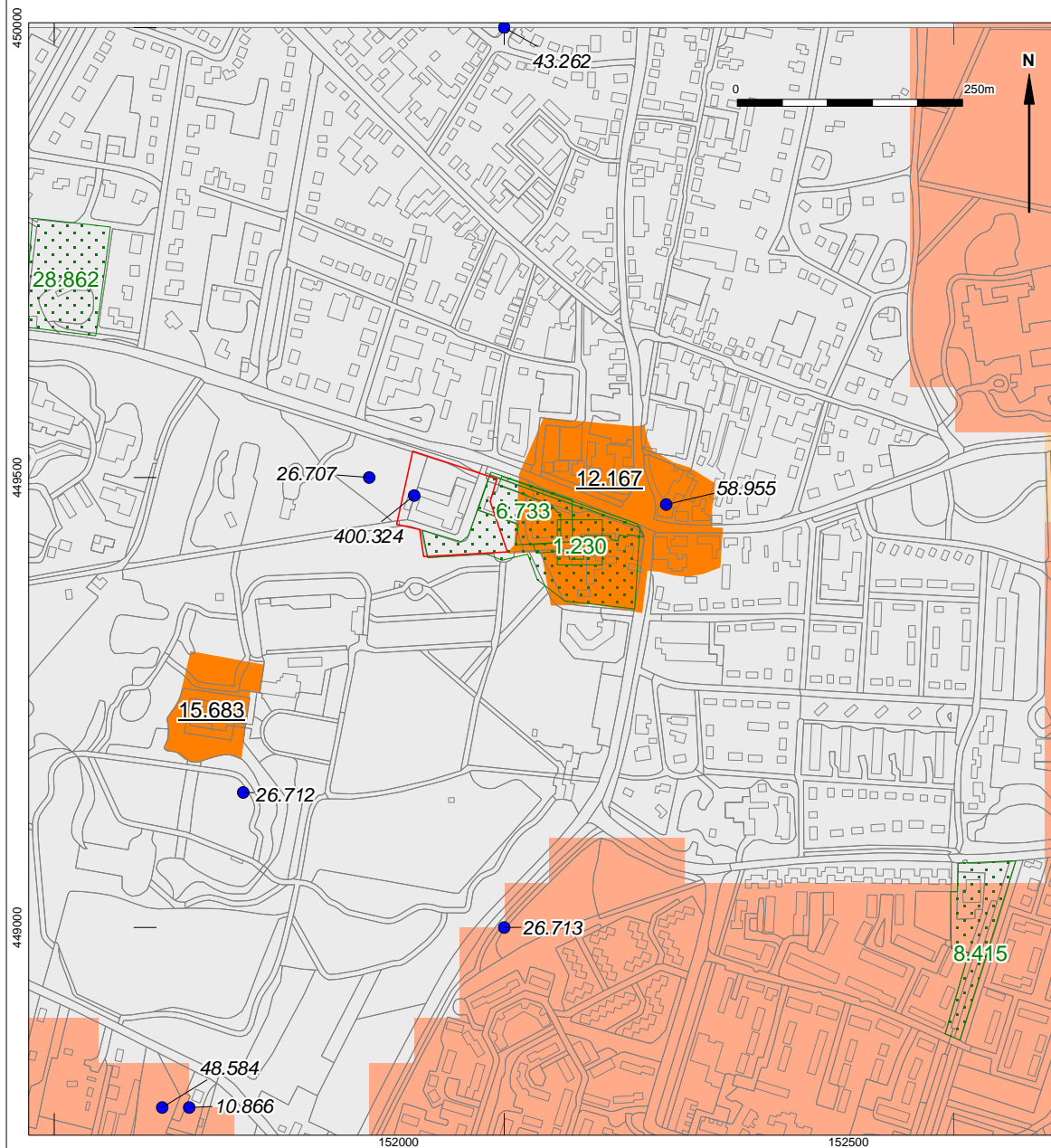

AFBEELDING 4
BODEMKAART

LEGENDA

- Topografie
- Grens plangebied
- Holtodzolgrond (grof zand)
- Holtpodzolgrond (fijn zand)
- Hoge zwarte enkeerdgrond (gt-V)
- Gestuwde midden- en onderpleistocene afzettingen
- Hoge zwarte enkeerdgrond / gooreerdgrond
- Lage enkeerdgrond / gooreerdgrond
- Poldervaaggrond (lichte klei)
- Poldervaaggrond (zavel)

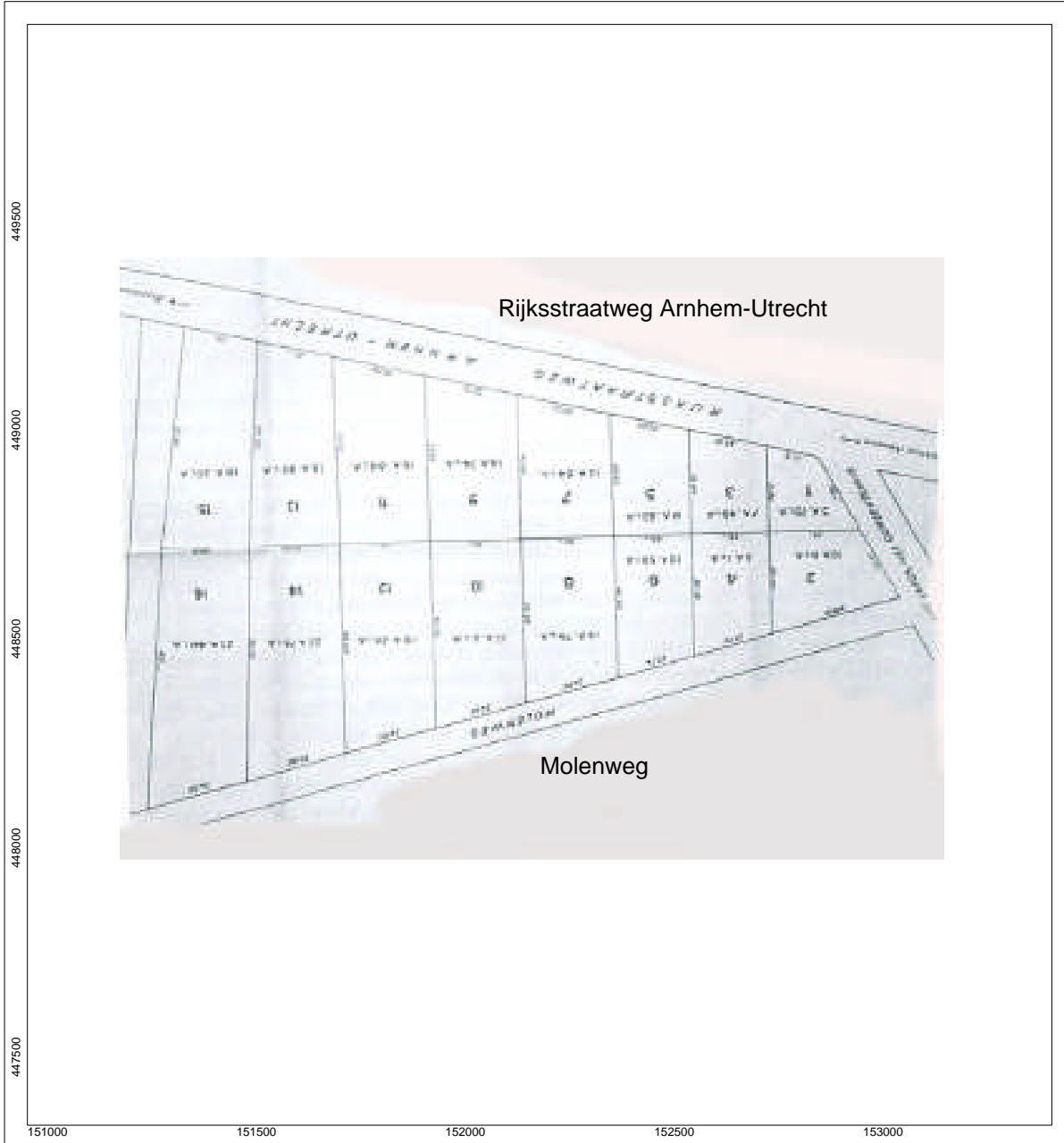

AFBEELDING 5

Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (v3.0),
 archeologische monumenten en
 ARCHIS-waarnemingen

LEGENDA

- Archeologisch hoge verwachtingswaarde
- Archeologisch middelhoge verwachtingswaarde
- Archeologisch lage verwachtingswaarde
- Archeologisch monument van hoge waarde
- Archiswaarneming met nummer
- Bebouwing (niet gekarteerd)
- Water
- Plangrens
- Onderzoeksmeldingen

AFBEELDING 6
HISTORISCHE KAART

kaart uit 1921 waarop het plangebied is onderverdeeld in 16 te veilen bouwkavels (bron: Laman 1995, p.24).

AFBEELDING 8
FOTO

Foto van het in 1970 opgeleverde 'nieuwe gemeentehuis' van Doorn (gesloopt in 2006).